

ΣΠΥΡΟΣ Ν. ΤΡΩΙΑΝΟΣ

Η κωδικοποίηση του Ιουστινιανού¹

Α'. Ο ιουστινιάνειος Κώδικας

Με την *constitutio Haec* που εκδόθηκε στις 13 Φεβρουαρίου 528 συστήθηκε μία δεκαμελής επιτροπή, από επτά ανώτατους κρατικούς λειτουργούς, έναν καθηγητή της Νομικής Σχολής της Κωνσταντινουπόλεως και δύο δικηγόρους διορισμένους στο ανώτατο δικαστήριο της πρωτεύουσας, με την εντολή να συντάξει μία συλλογή της αυτοκρατορικής νομοθεσίας. Τη βάση έπρεπε να αποτελέσουν οι τρεις κώδικες που είχαν προηγηθεί, Γρηγοριανός, Ερμογενειανός και Θεοδοσιανός², με την προσθήκη των αυτοκρατορικών νόμων που στο μεταξύ είχαν εκδοθεί. Σύμφωνα με τις ρητές οδηγίες της *constitutio Haec* (§ 2) όφειλε η επιτροπή να αφαιρέσει, στο μέτρο που αυτό δεν έβλαπτε την πληρότητα του κειμένου, από το προς επεξεργασία υλικό όλα τα περιττά μέρη (π.χ. τα προοίμια, επαναλήψεις κ.λπ.), να παραλείψει διατάξεις που

κασίας έπρεπε να κατατάξει το υλικό κατά θέματα, αλλά κατά την ενοποίηση των διατάξεων να μη μεταβάλει τη χρονολογική τους σειρά. Όλες αυτές οι οδηγίες βέβαια θυμίζουν πολύ τις αρχές που υπαγορεύθηκαν κατά τη σύνταξη του Θεοδοσιανού Κώδικα, όπως ήδη τις προάλλες ακούσαμε (βλ. C.Th. 1.1.6). Ιδιαίτερα τονίστηκε ότι νόμοι ειδικοί, απευθυνόμενοι σε πρόσωπα ή ομάδες προσώπων θα περιβληθούν με γενική ισχύ.

Η επιτροπή που εργάστηκε υπό την προεδρία του *quaestor sacri palatii* (του «κυαίστορα του ιερού παλατίου», όπως αποδόθηκε στα ελληνικά ο τίτλος, που αντιστοιχούσε περίπου σε σημερινό υπουργό Δικαιοσύνης) Τριβωνιανού³, ολοκλήρωσε το έργο της ύστερα από έναν περίπου χρόνο και στις 16 Απριλίου 529 τέθηκε ο Κώδικας σε ισχύ. Τον κύρωσε ο Ιουστινιανός με την *constitutio Summa rei publicae* (7.4.529), δίνοντάς του το όνομά του: *Codex Iustinianus*⁴. Στην § 1 δεν παραλείπει να τονίσει τα κίνητρα της πρωτοβουλίας του, όπου, βέβαια, ιδιαίτερα προβάλλεται η διάλυση της ομίχλης που κάλυπτε τα νομικά κείμενα και η οποία εμπόδιζε την ορθή απονομή της δικαιοσύνης (πρβλ. και τη Νεαρά 1 του Θεοδοσίου Β' της 15^{ης} Φ

καθηγητή στη Νομική Σχολή της Βηρυτού, και τρεις δικηγόρους της πρωτεύουσας, Μηνά, Κωνσταντίνο και Ιωάννη, που είχε τις ίδιες εξουσίες, όπως και η επιτροπή του 528 (§ 3). Παρά, πάντως, τη ρητή εντολή για περικοπές στο κείμενο των κωδικοποιούμενων διατάξεων, παρατηρούμε προνομιακή μεταχείριση των νόμων του ίδιου του Ιουστινιανού, οι οποίοι έχουν καταχωριστεί με λιγότερες περικοπές και συντομεύσεις από τα νομοθετήματα των προκατόχων του.

Όπως είναι ευνόητο, η θέση σε ισχύ του νέου Κώδικα έθεσε τέρμα στην ισχύ του παλαιού (§ 4), του οποίου το κείμενο, για τον λόγο αυτό, δεν έχει διασωθεί. Ευτυχώς, έχουν περισωθεί ορισμένες επικεφαλίδες από το 1^ο του βιβλίου (1.11-16) σε έναν πάπυρο, τον P. Oxy. XV 1814. Από το εύρημα αυτό συνάγεται ότι ο παλαιός Κώδικας (Codex vetus) παρουσίαζε σημαντικές διαφορές από τον δεύτερο, τόσο στην εν γένει διάρθρωση όσο και στη σύνθεση των επί

χνά επαναλήψεις των ίδιων constitutiones σε διάφορους τίτλους, προφανώς για να δοθεί μεγαλύτερη αυτοτέλεια στην αντιμετώπιση ορισμένων θεμάτων, όταν το αντικείμενο της ρύθμισης μπορούσε να υπαχθεί σε περισσότερες θεματικές υποδιαιρέσεις. Τέτοιες «δίδυμες» καταχωρίσεις απαντούν συνήθως στο πεδίο του εκκλησιαστικού δικαίου – ίσως για τη διευκόλυνση εφαρμοστών που ανήκαν σε διαφορετικές έννομες τάξεις.

Με την επιφύλαξη κάποιων παραλείψεων ή/και αβλεψιών¹⁰, που μάλλον οφείλονταν σε χρονική πίεση, επιτρέπει το κείμενο του Κώδικα, ιδίως οι διατάξεις του Ιουστινιανού, τη συναγωγή σημαντικών συμπερασμάτων για το κλασικό ρωμαϊκό δίκαιο¹¹.

Ο Κώδικας είναι γραμμένος στη λατινική γλώσσα. Μόνον ένας μικρός αριθμός διατάξεων, οι περισσότερες¹² από τις οποίες εκδόθηκαν επί Ιουστινιανού, είναι στα ελληνικά. Στις Νομικές Σχολές διδασκόταν ο Κώδικας στο

Β. Ο Πανδέκτης

Η πρόθεση της σύνταξης μίας συλλογής με συγκεντρωμένα αποσπάσματα από τα έργα των παλαιών νομικών γνωστοποιήθηκε επίσημα στα μέσα Δεκεμβρίου 530 με την *constitutio Deo auctore*, όπου ο αυτοκράτορας επαίρεται (§ 2) ότι κανείς μέχρι τότε δεν αποτόλμησε να το πραγματοποιήσει, ούτε καν να το ελπίσει – υπαινισσόμενος ίσως την αποτυχημένη προσπάθεια του Θεοδοσίου Β' το 435. Η χρονολόγηση του παραπάνω νόμου παρέχει αφορμή για τη διατύπωση ορισμένων υποθέσεων ως προς τη δομή του. Συγκεκριμένα υποστηρίχθηκε για πρώτη φορά πριν από μερικά χρόνια, ότι το 530 συντάχθηκαν μόνον οι εισαγωγικές §§ 1-2 και οι §§ 4-6, ενώ οι §§ 3 και 7-14 προστέθηκαν αργότερα, το 533 ή το 534, συγχρόνως με την επεξεργασία της δεύτερης εκδόσεως του Κώδικα, κατά το πρότυπο της *constitutio Tanta* /Δέδωκεν¹⁵.

Τη βάση για το μεγάλο εγχείρημα αποτέλεσε ένα σχέδιο που λίγο πρωτότερα είχε καταστρωθεί. Η

